

Іванна АНДРІЙЧУК

*кандидат психологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
ivanna_andriychuk@tpnu.edu.ua*

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК АДАПТАЦІЙНИЙ РЕСУРС ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Сьогоднішня трансформація життєвих цінностей членів українського суспільства, зумовлена кардинальними змінами у всіх сферах буття, посилює потребу в соціально важливих особистісних якостях і комунікативних вміннях, які сприятимуть моральності та гармонізації поведінки в міжособистісній взаємодії. На часі з'ясування психологічних можливостей поліпшення культури спілкування у соціумі. У зв'язку з цим набуває особливої актуальності потреба у вивченні комунікативної компетентності не тільки в когнітивній чи діяльній парадигмі, а передусім у контексті адаптаційного ресурсу становлення особистості.

Зокрема, питання теоретико-методологічних засад спілкування, його змісту і функцій, механізмів і стратегій оптимальної взаємодії в системі «вчитель - учні», «учні - учні», а також проблему становлення особистості та її розвитку як суб'єкта навчання та спілкування, його культури і питання комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини розробляли такі вітчизняні вчені: Б.Ф. Баєв, Г.С. Костюк, О.О. Раєвський, І.О. Синиця, П.Р. Чамата і - в наш час - Г.О. Балл, І.Д. Бех, О.Ф. Бондаренко, М.Й. Боришевський, О.В. Киричук, С.Д. Максименко, Т.О. Піроженко, В.В. Рибалка, Н.В. Чепелева, Т.К. Чмут, Т.Д. Щербан та ін.

У підлітковому віці спілкування стає однією з найбільш значущих сторін життя кожного підлітка, оскільки це вік активного розвитку всіх сторін особистості. Саме в цьому віці утворюються нові психічні новоутворення, поведінка підлітка стає свідомою, відбувається формування засад соціальних установок, а провідною діяльністю стає інтимно-особистісне спілкування, основна роль якого полягає у побудові та підтримці особистісних відносин з іншою людиною. Під час комунікативного процесу суб'єкти обмінюються інформацією, яка збагачує комунікативний досвід кожного з них. І власне накопичення даного досвіду має вплив на самоактуалізацію особистості, тому що, чим швидше та чим вищим буде сформованим рівень комунікативної культури, тим краще будуть відбуватись процеси самоактуалізації та самореалізації [1].

Проблема комунікативної компетентності підлітків є дуже важливою в наш час, оскільки, як вже зазначалось, спілкування є провідним видом діяльності, і саме тому комунікативній компетентності відводиться вагома роль, яка має значний вплив на особистісне становлення кожної дитини, розвиток її адаптаційного ресурсу.

К. М. Хоруженком цей термін описувався як цілковита готовність особи вести культурне спілкування з оточуючими. Комунікативна компетентність характеризується сукупністю норм та правил природного комунікативного процесу (діалог, переговори, суперечка тощо). А ще її визначають здатністю встановлення та підтримування необхідних контактів з оточенням, певною сукупністю знань, умінь і навичок, які сприяють забезпеченню ефективного спілкування, вміння при потребі змінити коло спілкування, а також знайти взаєморозуміння з партнером по спілкуванню [2].

Саме тому, комунікативну компетентність можна розглядати як адаптаційний ресурс особистості. Високий рівень розвитку таких знань, умінь та навичок сприятиме оптимізації процесу взаємодії особистості із середовищем, засвоєння особистістю соціального досвіду, враховуючи особливості середовища і активний вплив на нього, щоб забезпечити реалізацію значущих ланцюгів та успіх особистісного становлення.

Формування комунікативної компетентності відбувається через безпосередню взаємодію, адже вона постає як результат досвіду комунікативного процесу між людьми. Вченим Д. І. Ізаренко було зазначено, що тлумачення цього терміну характеризується такими суттєвими ознаками:

– комунікативна компетентність відноситься до групи «інтелектуальні здібності індивіда»;

– прояв цих здібностей відображається у діяльнісному процесі, який, в свою чергу, відбувається за допомогою мовленнєвої діяльності.

З огляду на це, він уточнив щодо змісту комунікативної компетентності, звертаючи увагу на те, що ця спроможність до спілкування постає як складне, набуте вміння, яке починає формуватися тоді, коли людина природнім чином пристосовується до певного мовного середовища або через спеціальне навчання, збагачуючи цим самим свій адаптаційний ресурс. Саме за допомогою розуміння цього змісту, автор підкреслив, що «комунікативна компетентність - це спроможність особистості спілкуватись у різних видах мовленнєвої діяльності [3].

Дуже важливо при розгляді комунікативної компетентності особистості керуватися нормативним діапазоном, який в залежності з тим

чи іншим елементом соціуму, визначає як людина може бути комунікативно компетентною в одній спільноті і зовсім або частково некомпетентною в іншій.

У структурі комунікативної компетентності можна виокремити наявність перцептивного, комунікативного та інтерактивного аспектів, саме тому вона виступає як складова спілкування [4]. Включення в різні соціальні групи впливає на особистісний розвиток кожної людини, який здійснюється згідно вимог і цілей соціуму. Для того, щоб соціалізацію та індивідуалізацію рівнозначно оцінювати в індивідуальному розвитку та становленні підлітка, потрібно щоб спрацювали соціально-психологічні механізми, а соціальні та психологічні умови перейшли у соціально-психологічні чинники, які також беруть участь у становленні особистості. Для нагромадження досвіду взаємодії в соціумі якраз і потрібні групи ровесників, які виступають своєрідною моделлю суспільства. У підлітка не просто відбувається адаптація до групи ровесників, в якій є свої соціальні норми поведінки, духовні цінності, він поглинає в цю групу, пропускаючи це все через себе, прямує до формування індивідуального шляху реалізації своїх цінностей.

У цьому віці важливо звернути увагу на інтелектуалізацію психічних процесів, через яку дорослі частіше посиляються на розум підлітка, аніж на його почуття. Продовжується розвиток теоретичного мислення, яке супроводжується вмінням класифікувати, узагальнювати та проводити аналогії і допомагає у аналізі абстрактних ідей. Завдяки тому, що інтелектуальний розвиток набирає швидких обертів, підліток вчиться самостійно вибирати спосіб поведінки, самоаналізувати себе та свою поведінку, а також з'являється схильність експериментувати. Щоб спілкування було успішним потрібно звернути увагу на соціально-психологічну перцепцію, яка включає процес ідентифікації, емпатії та соціальної рефлексії. Пізнавальні інтереси підлітка перестають перебувати лише в межах школи і перетворюються в пізнавальну самодіяльність, а моменти незадоволеності собою породжують активність та самоосвіту. Таким чином, комунікативна компетентність виступає структурним феноменом, який складається як з цінностей, мотивів, установок, так і з соціально-психологічних стереотипів, знань, умінь та навичок.

Особливої уваги заслуговує допомога та підтримка зі сторони дорослих. Розвиток комунікативної компетентності сприяє формуванню здатності підлітка достойно поводитись з людьми, які його оточують, створювати комфортну атмосферу в різних життєвих ситуаціях. Комунікативна компетентність відноситься до базових компетентностей

особистості і характеризується адаптивністю, співпрацею та інтегративністю.

Лише контактуючи з ровесниками та дорослими, підліток може провести порівняння власних можливостей, «приміряти» різні соціальні ролі, формувати свою особистість та постійно вдосконалюватись. У формі індивідуально-особистісного існування комунікативна компетентність – це результат соціально-комунікативного розвитку конкретної людини, зумовленого культурою певного соціуму. Вона є індивідуально своєрідною здатністю особистості до здійснення комунікативної діяльності, виявом її комунікативних характеристик.

Перспективою подальших досліджень є широкий спектр наукових та практичних проблем. Важливо дослідити, як впливають виявлені психологічні особливості комунікативної компетентності на особистісний розвиток дитини, невизначеною залишається динаміка міжособистісних взаємин старших підлітків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Павелків Р. В. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2011. 468 с.
2. Павленко Т. В. Особливості комунікативної сфери підлітків різних вікових періодів: укр. психол.-педагог. наук. збірник. Львів: Львівська педагогічна спільнота, 2018. С. 93-97.
3. Особистісні чинники розвитку комунікативних властивостей підлітків. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_pavlenko_1584483820.pdf (дата звернення: 22.04.2022).
4. Пономаренко Т.І. Формування та розвиток комунікативної компетентності підлітків. *Сучасні тенденції розвитку науки* : наук. збірник. Ужгород, 2018. С. 145-147.